

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/325763992>

Kürt Ulus Tahayyülünde PKK ve Araçsallaşan Din

Chapter · May 2016

CITATIONS
0

READS
344

1 author:

Muhittin Imil

Milli Savunma Üniversitesi

24 PUBLICATIONS 11 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

V. Uluslararası Şeyh Şa'ban-ı Veli Sempozyumu (Eş'arilik) [View project](#)

VI. Uluslararası Şeyh Şaban-ı Veli Sempozyumu (Yesevilik) [View project](#)

PROF. DR.
M. CEMAL SOFUOĞLU'NA
ARMAĞAN

PROF. DR.
M. CEMAL SOFUOĞLU'NA
ARMAĞAN

EDİTÖR
Aynur ÇINAR (YILDIZ)

İZMİR - 2016

Eserde yer alan bildiri ve müzakere metinlerinde ileri sürülen görüşlerin dinî,
ilmî ve hukukî sorumluluğu sahiplerine aittir.

Eserin Adı: Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU'na Armağan

Baskı Yeri ve Tarihi: İzmir - 2016

ISBN: 978-605-9174-45-9

Editör

Aynur ÇINAR

Mizanpaj - Kapak

Tibyan Yayıncılık Grafik Servisi

Montaj Baskı Cilt

Tibyan Yayıncılık Basım Yayım Matbaacılık San.Tic.Ltd. Şti.

1145/1 Sok. No:55/A Yenışehir –İZMİR

Tel: 0532 424 94 61

Kültür Bakanlığı Sertifika No: 16613

Basım Tarihi: Aralık 2016

TERTİP HEYETİ

Prof. Dr. Abdülkdir ŞENER

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR

Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Sunuş	XI
Arş. Gör. Aynur ÇINAR	
Başlarken	XIII
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	
Mehmet Cemâl SOFUOĞLU	1
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	

BİRİNCİ BÖLÜM

HATIRALAR

Cemâlimiz	13
Prof. Dr. M. Said HATİBOĞLU	
Konuşma	17
Prof. Dr. M. Cemal SOFUOĞLU	
Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu ile Bir Sohbet: <i>Türküler Bizim Bütün</i>	
Maceramızdır	21
Arka Bahçe Programı - 2007	
Türk Ocakları İzmir Şubesi <i>Yüce Kur'ân Meâli</i> ve Sofuoğlu Paneli (31 Ekim 2014 DEÜ İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu	27
Takdim Konuşması	27
Prof. Dr. Mehmet ERSAN	
Açılış Konuşması	28
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER	
Birinci Sunum	29
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENER	
İkinci Sunum	32
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM	

Üçüncü Sunum	40
Prof. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ	
Dördüncü Sunum	45
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	
Aziz Dostum Cemal Sofuoğlu	49
Prof. Dr. Hayrani ALTINTAŞ	
Cemal Sofuoğlu Hocam	53
Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR	
Dostum Cemâl Hoca	57
Öğretmen Hüseyin ZEREN	
Ansızın Çalan Göç Davulu	58
Prof. Dr. M. Rami AYAS	
Cemal Hocamın Avustralya Ziyaretinden Hatırimda Kalanlar	59
İstanbul Kağıthane Müftüsü Mevlüt HALİLOĞLU	
Merhum Cemal Sofuoğlu Hocamın Ardından	65
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	
Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu Hocam	69
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM	
Âlimin Ardından	73
Öğr. Gör. Mükerrerem KÜRÜM	
Hocam Merhum Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu'nun Anısına	77
Prof. Dr. Nahide BOZKURT	
Babama	79
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	
Bir Mezar Taşının Hikâyesi	81
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	
Sayıklamalar	93
Yrd. Doç. Dr. Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ	
Prof. Dr. M. Cemal Sofuoğlu	95
Prof. Dr. Nuh ARSLANTAŞ	
Cemal Hocama	97
Prof. Dr. Orhan KAVUNCU	

Mim	99
Sencer SOFUOĞLU	
Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu İle Bazı Anılarım.....	103
Prof. Dr. Sönmez KUTLU	
Cemalim Cemalim Güzel Cemalim	109
Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY	
Cemal Sofuoğlu Hoca.....	113
Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK	
Sadaka-i Cârîye ile Bekâ Bulmak.....	117
Prof. Dr. Veli ATMACA	
Âlimin Ölümü.....	125
Yavuz Bülent BÂKİLER	
Rubâî	134
Dr. Yılmaz KARAKOYUNLU	

İKİNCİ BÖLÜM

MAKALELER

Mut'a Nikâhı	133
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENER	
Osmanlıca Belgelerde Geçen Yabancı İsim ve Terimlerin Çözümü Konusunda Bir Uygulama	147
Prof. Dr. Ali AKTAN	
Bîrûnî'nin Kaleminden Hinduizm.....	161
Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK	
İslam ve Doğal Hayatın Korunması	211
Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ	
İmamet (Devlet Başkanlığı) ve İdare Hakkında	241
Prof. Dr. Avni İLHAN	
Alternatif bir Okuma Örneği: Yahudi Literatürünün 'Ata Ya'küb Algısı' Işığında Yûsuf Kıssasının Yorumlanması	249
Arş. Gör. Aynur ÇINAR	
Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Kritik: Kitab ve Ehl-i Beyt Bırakıldığını İfade Eden Rivâyetlerin Tedkiki	279
Prof. Dr. Bünyamin ERUL	

Kur'ân'ı Anlamada Dil Sorunu.....	321
Prof. Dr. Celal KIRCA	
Hız. İsa'nın Mesihliği.....	353
Prof. Dr. Ekrem SARIKÇIOĞLU	
Yakındoğu Mitolojisinde İki Ağaç: Hayat Ağacı ve Yasaklanan Bilgi Ağacı.....	363
Prof. Dr. Gönül ALPAY TEKİN	
Erken Dönem Mekkî Surelerde Hız. Peygamber'e Yönelik İthamlar ve İbralar.....	383
Yrd. Doç. Dr. Hadiye ÜNSAL	
İslam'da Kadın Haklarını Tekrar Gözden Geçirmek: İstihkaka Dayalı Adalet Yerine Eşitlikçi Adalet	409
Mohsen KADİVAR – Çeviri: Arş. Gör. Hakime Reyyan YAŞAR	
Kestanepazarı Camii	437
Prof. Dr. Hakkı ÖNKAL	
Vahiy Kültürünün İnsanî Kültüre Dönüştürülmesine Bir Örnek: Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli.....	451
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN	
İstanbul'un Fethinin Avrupa'daki Kur'ân Araştırmalarına Etkisi: Nikolaus Von Kues Örneği.....	471
Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR	
Hız. Peygamber'i (s.a.v.) Doğru Tanımının ve Anlamanın Önemi.....	489
Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL	
Birûnî'nin Kitâbu'l-Batenceli'l-Hindî İsimli Risalesi Yogasutra'nın Bir Çevirisi midir?	509
Doç. Dr. Hammet Arslan-Yrd. Doç. Dr. Mehmet İLHAN	
XXI. Yüzyılda Türk Kimliği ve Çağdaşlaşma.....	563
Prof. Dr. M. Rami AYAS	
Dini Verileri ve Olguları Yeniden Yorumlama Çabası Olarak İctihad ve İslam Aklının Eleştirisi: Muhammed Arkoun Örneği	571
Prof. Dr. Mevlüt UYANIK	
Kürt Ulus Tahayyülünde PKK ve Araçsallaşan Din	613
Dr. Muhittin İMİL	

XVI. Yüzyıl Medrese ve Üniversitelerinin Tesis Edilmeleri Hakkında Bazı Notlar	627
Dr. Murat ÇELİK	
Sahabe Neslinin Kur'ân Algısı ve Kur'ân'ı Anlama Tarzı	649
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	
Fıkıh-Kültür İlişkisi Bağlamında Kadın ve Hukuku	679
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM	
Hz. Peygamber Dönemi Ramazan Günlüğü	705
Nazan ATALAY	
İslâmî Döneme Kadar Araplar ve Yahudiler	711
Prof. Dr. Nuh ARSLANTAŞ	
Kurucu İmama Muhalefetin Teorik Zemini	729
Yrd. Doç. Dr. Osman BAYDER	
Yüce Kur'ân Bağlamında İlahi İrade ve Meşiet Problemi	757
Prof. Dr. Osman KARADENİZ	
Onaylamanın (İnanç/İman) Fenomenolojisi Üzerine Analitik Bir İnceleme	767
Prof. Dr. Sadık TÜRKER	
Hayat Kaynağımız Su	803
Prof. Dr. Sait Cemil SOFUOĞLU-Prof. Dr. Aysun SOFUOĞLU	
Dinî İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babaîler Ayaklanması.....	811
Prof. Dr. Salim KOCA	
Orta Çağ Avrupası'nda Yahudiler.....	843
Yrd. Doç. Dr. Seda ÖZMEN	
İlmihal Üzerine.....	855
Prof. Dr. Selahattin PARLADIR	
Cumhuriyet Döneminde Alevi Kimliği Tartışmaları	869
Prof. Dr. Sönmez KUTLU	
İlk Dönem İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Câhiliyede Tehannüs: Tehannüs Kavramı, Uygulaması ve Hz. Peygamber'in Tehannüs Tecrübesi	879
Arş. Gör. Şükran ADIGÜZEL	

İslâm Aile Hukuku ve Türk Aile Hukukunda Kadın-Erkek Eşitliğinin İstisnâları	897
Av. Vildan DUMAN	

KÜRT ULUS TAHAYYÜLÜNDE PKK VE ARAÇSALLAŞAN DİN¹

Muhittin IMİL

Giriş

Kitlelere içkin kolektif kimlik arayışını, gündeminin ilk sırasına yerleştiren politik eylem ya da siyaset türü anlamına gelen kimlik politikası², dil, din, etnisite, kültür gibi kimlik kategorilerine değer yüklediği bir gerçeklik arayışındadır. Kimlik siyasetçisi, hedef kitlesini kimlik savaşçıları haline getirmeye çalışırken güçlenen öteki algısı, grubun sınırlarını keskinleştirir. Kısa sürede kutsal bir içeriğe bürünen kimlik, kendisine yüklenen değerle her türlü zafiyet ve eleştiriden yalıtılır. Kimlik savaşçısı ise başlangıçta modern değerlerin aşındırdığı toplumsal tutunum noktalarına geri dönüşün hazzını yaşıyor olsa da, içine sürüklendiği sosyal çatışmayla birlikte keskinleştirdiği kimliği, kısa zamanda beklentilerin tersine büyük düş kırıklıklarının temel çıkış noktası haline gelecektir.

Türkiye’de PKK’nın ortaya çıkışıyla birlikte başlayan ve artarak devam eden bir dizi sosyo-politik gerilim, kolektif kimlik algılarını şekillendirmiştir. Söz konusu gerilimi ortaya çıkararak bundan beslenen kimlik siyaseti aktörleri, sosyal ayrışmaya müsait zeminden faydalanmak ve bu zemini genişletmek suretiyle, toplumun önemli bir bölümünde büyük bütünden hızla ayrışan bakış açılarının ortaya çıkmasına vesile olmuş, “öteki” tanımlarını keskinleştirmiştir.

¹ Bu makale, SDÜ SBE Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D. (Din Sosyolojisi)’nda *Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi* konulu doktora tezi esas alınarak yazılmıştır ve söz konusu tez, Prof. Dr. M. Cemâl Sofuoğlu *Türk-İslam Araştırmaları 2016 Doktora Teşvik Ödülüne* layık görülmüştür.

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2010, s. 940.

Kürt Toplumsal ve Dini Yapısının Gelenekselliği: Feodal Elit-Ruhban İşbirliği

Kürt tarihi konusunda paylaşılamayan “ortak atalar” sorunu tarihçilerin karmaşık tezlerine yansımış olsa da³, Kürt kimliğini muhafaza ettiği için olumlu, uluslaşmasını engellediği için olumsuz bir içeriğe sahip olan aşiret yapısının, bir toplumsal kalıp olarak kabulü mümkündür.

Sultan II. Mahmut (1808-1839) tarafından başlatılan merkezileşme süreci, aşiretlerin bağlı olduğu mirlikleri ortadan kaldırırken, yerlerine atanan valilerin kabul görmemesi, şeyhlerin kudretini artırmış, neredeyse tamamı aristokrat kökenli olan bütün önemli şeyhler, aşiret çatışmalarının bol, feodal ilişkilerin etkin olduğu yerlerde ortaya çıkmıştır.⁴ Sözde kerametleriyle güçlü Kürt ruhbanları haline gelen şeyhler, feodal ve geleneksel toplum yapısı sayesinde sürekli zenginleşmişlerdir.

Tan, Müslüman Kürtlerin %90'a yakın bir bölümünün Sünni -bunların da %80'inin Şafi, geri kalanının Hanefi-, yaklaşık %10'luk bir kesimin ise Şii ve Alevi olduğunu belirtir.⁵ Sünni Kürtler arasında öncelikle Nakşibendi Tarikatı ve yakın ilişkilerinin olduğu Nurculukla birlikte Kadiri Tarikatı gibi sırf dini grupların yaygın olmasının yanı sıra, Alevilik, Yezidilik ve Alevilikle birçok ritüeli paylaşan Kakailik (Ehl-i Hak) gibi inançlar varlıklarını korumaya devam etmektedir.

Sünni Kürtlerin mensup olduğu Şafi/Eşari yorum, katı toplumcu özelliği ve nakli önencesiyle, feodal bağların çözülmesini geciktirirken, bireyleşme ve uluslaşmayı da engellemektedir. Modern değerler, bireysel dindarlık algılarında değişime sebep oldukça, Kürt kimlik siyasetinin vurgu yaptığı farklılıklar yok olacaktır.

Kürt Milliyetçi Hareketinin Öncülleri Olarak Kürt Ayaklanmaları

Tanzimat Fermanı'nı tasfiye sürecinin başlangıcı olarak değerlendiren Kürt beyleri, yer yer isyan etmeye başladılar. XIX. yüzyılda gelişen söz konusu Kürt

³ Faik Bulut, *Dar Üçgende Üç İsyân*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2009, s. 38.

⁴ Martin Van Bruinessen, *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev. Banu Yalkut, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, ss. 340-347

⁵ Bruinessen, 2013 s. 43.

ayaklanmaları, devletin merkezileştirme çabalarına karşı Kürt aristokrasisinin tepkisinden öte bir anlam taşımaz.⁶

Mirleri takip eden dönemlerde Kürt kökenli hareketler, dini şahsiyetlerle doğrudan bağlantılı olmuştur. Türkiye ve Irak'taki Şeyh Ubeydullah (1880), Şeyh Sait (1925) ve Berzenci ayaklanmaları (1919 ve 1922) gibi birçok başkaldırıda Nakşibendi şeyhlerinin parmağı vardır.⁷

Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca çıkarılan yirmi dört ayaklanmadan sadece beşini Kürt aşiretleri çıkarmış ve üçüne kitlesel katılım olmuşken; saltanat ve hilafetin kaldırılarak dini/feodal aktörlerin etkisizleştirilmeye çalışıldığı 1924-1938 yılları arasındaki on sekiz isyanın on yedisini Kürt aşiretleri çıkarmış ve bunların on altısına kitlesel katılım olmuştur. Dinin toplumsal yaşantı üzerindeki belirleyici rolü azaldıkça ulus temelindeki birleşme güç kazanırken, feodal unsurların din perdesi arkasındaki dirençleri de artmaktadır.⁸ Cumhuriyet dönemi Kürt isyanları ülkenin tamamına yaygınlaşmadığından ve dini-milliyetçi düşünce Kürt aristokrati dışında toplumsal karşılık bulmadığından, milli temellere sahip değildir. Savaştan sonra merkezileşen devletin, kanaat önderlerinin etkisini azaltmaya çalışması nedeniyle art arda din ya da milliyetçilik maskeli ayaklanmalar çıkarılmıştır.

Kürt feodalleri ve özellikle de son yüzyılın Kürt başkaldırılarına önderlik yapan şeyhler, 1940'lardan sonra devletle uyum içine girmiş ve Kürt hareketleriyle ilişkiye girmemeye özen göstermişlerdir.⁹ Kürt aristokrasisinin bu tavrında, çok partili dönem arifesinde başlayıp artarak devam eden popülist siyasetle yeniden kazandıkları gücü devletle çatışarak kaybetmek istememelerinin büyük etkisi vardır. 1960'lardan 1970'li yılların sonuna kadar olan Kürtçü hareketlerde ise kuzeyden esen romantik Marksist rüzgârın etkisi görmezlikten gelinemez. 1970 ve 1980'lerde tüm Kürt parti ve örgütlerinde Kürt aristokratlarının başı çektiği Kürt milliyetçiliği ve sosyalizm daha çok

⁶ Erol Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye Sevri-Lozan Sürecinden 1950'lere*, Ankara 2004, Nobel Yayın Dağıtım, I. 10.

⁷ Thomas Bois, "Kürtler ve Yurtları", *Kürt Milliyetçiliği*, Çev. E. Karahan-H. Akkuş-N. Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2008, s. 163; Martin Van Bruinessen, "Gerilla Savaşı ve Siyasi Cınayet Arasında: Kürdistan İşçi Partisi" *Kürdistan Üzerine Yazılar*, Çev. Halil Turansal, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 43.

⁸ Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2006, ss. 74-77.

⁹ Naci Kutlay, *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci*, Dipnot Yayınları, Ankara 2012, s. 315.

geleneksel otoritenin meşruluğunu pekiştirecek biçimde kullanılır. Bunlardan daha değişik bir bileşimi olan tek örgüt, kısa zamanda bir aşirete dönüşen PKK'dır.¹⁰

Kürt kökenli hareketleri, sadece son merhalesinin milliyetçi olarak nitelenebileceği beş basamakta tasnif etmek mümkün görünmektedir:

1. Mirler Dönemi (1880'e kadar): Ayaklanmaların tamamen aristokratik gerekçelerden kaynaklandığı dönemdir.

2. Ruhbanlar Dönemi (1880-1940): Alevi Kürt ve Zazalarda seyitler, Sünni Kürt ve Zazalarda, başta Nakşibendi Tarikatının Halidiye kolu olmak üzere tarikat şeyhlerinin toplumsal hareketlere önderlik ettiği dönemdir. Şeyh Ubeydullah İsyanı ile başlamış, Dersim İsyancıları ile sona ermiştir.

3. Sessizlik Dönemi (1940-1960): Cumhuriyet yasalarının etkin olduğu dönemdir. 1959 yılında Irak'ta gelişen olaylar ve akabinde Türkiye'deki 49'lar Olayı ile son bulur.

4. Popülist Kürtçü Dönem (1960-1980): Orta sınıf okumuş kesim ve aristokratların Kürt milliyetçi hareketine yön verdiği dönemdir. Cılız burjuva ve aristokrasinin önderlikte, romantik solun ise ideolojide öne çıktığı bu dönem, PKK'nın ortaya çıkışıyla son bulmuştur.

5. Şovenist Kürtçü Dönem (1980 sonrası): 1978'de Marksist söylemle yola çıktıktan kısa süre sonra aşiretleşen PKK'nın belirlediği, milliyetçilik duygularının kitlelere yayılmaya başladığı dönemdir.

Fis Köyü'nden KCK'ya Çatışarak Büyüyen PKK

Fikir olarak ilk defa 1973 yılında dile dökülen PKK, 27 Kasım 1978'de Diyarbakır/Lice ilçesinin Fis Köyü'ndeki 1'inci Kongre olarak anılan toplantıda partileşir. Nisan 1979'dan itibaren örgütün bildirimlerinde *Partiya Karkeren Kurdistan* adı kullanılmaya başlanır.¹¹

PKK'nın ideolojisi Marksizm-Leninizm'in yanı sıra komünizmin ikinci bir versiyonu olan, Leninizm'deki işçi sınıfına karşılık köylü sınıfına dayanan ve "kır gerillasını" öngören Maoizmi de içermektedir. Maoculuk, devleti silahla

¹⁰ Bruinessen, 2013, ss. 460-461

¹¹ Kurubaş, II. 26.

yıkmayı hedefleyen klasik Marksizm-Leninizm'e "gerilla savaşı", "etnik milliyetçilik" ve "köylü devrimi" kavramlarını ekleyen bir formüldür.¹²

PKK, Nisan 2002'de KADEK, Kasım 2003'te KONGRA/GEL ve Mart 2005'te KKK (Koma Komalen Kürdistan-Kürdistan Demokratik Konfederalizmi) şeklinde isim değişikliklerine gitmiştir. Mayıs 2007 tarihinden itibaren yürürlüğe giren yeni yapılanma olan KCK (Koma Civaken Kürdistan); PKK, DTK ve BDP'yi -daha sonraları HDP ve DBP'yi- de içine alan 'konfederal bir devlet'tir.¹³

Ortaya çıkar çıkmaz düşmanlıkları, işbirlikleri ve bütün kültür kodlarıyla tam bir aşirete dönüşen PKK, hedef kitlesi üzerinde hak iddia eden örgütlerin tamamıyla bir kan davası başlatmıştır. 1981-1984 yılları arasında Suriye'de Apo ile beraber olduğunu belirten eski Dev-Yol liderlerinden Taner Akçam da örgütün kendi içinde "17 bin infaz" yaptığını üstüne basarak anlatır.¹⁴

1991 yılında başlayan PKK-Hizbullah çatışmalarının tarafı olan Hizbullah İlim Grubu, PKK'nın kendisine yaptığı her eyleme üç eylemle karşılık vermiş, 1993 yılında tepe noktasına çıkan çatışmalarda 500 PKK, 200 Hizbullah militanı ölmüştür. 1995 yılında İran'ın Kum kentinde yapılan bir anlaşma ile çatışmalar son bulmuştur.¹⁵ 2000 yılında gerçekleştirilen operasyonlardan sonra yer altına çekilen Hizbullah, eski gücüne kavuşmak için, aralarında 2003 yılında kurulan Mustazaflar Derneği (Mustazaf-Der)'in öne çıktığı kendi çizgisinde çok sayıda derneği faaliyete geçirmiş ve 2013 yılında resmiyet kazanan Hür Dava Partisi (HÜDA-PAR) ile legal siyasi zeminde varlık göstermeye başlamıştır. 2013 yılında Cizre ve Batman'da, PKK'nın Hizbullah ve HÜDA-PAR'ı, IŞİD taraftarı olmak ve devlet tarafından desteklenmekle itham ettiği eylemlerle yeniden başlayan PKK-Hizbullah çatışması¹⁶, 2014 yılında alevlenmiştir.

¹² Mustafa Akyol, *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, Doğan Kitap, İstanbul 2014, s. 135.

¹³ Mehmet Özcan, *Terörün Matruşkası KCK*, Hayat Yayınları, İstanbul 2012, s. 34,49.

¹⁴ Doğu Perinçek, *Türkiye Solu ve PKK*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013, ss.136-137.

¹⁵ Hikmet Çiçek, *Hangi Hizbullah*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000, s. 131.

¹⁶ Serxwebun, "Hizbullah Saldırılarının Zamanlaması", *Serxwebun Dergisi*, S.383, ss.2-4, Köln Kasım 2013, ss. 2-4.

Marksist PKK ve Din İlişkisi

Marksizm'in iddiası, Tanrı ya da Tanrıların birer insan tasavvuru olduğu ve bilimsel bilginin daha kapsamlı hale gelerek yetkinleşmesi karşısında giderek ortadan kalkacakları üzerinedir. Marksistlere göre din, insanlığı bilinmeyenden medet ummaya sevk ederken, Marksist ideoloji, sadece bu dünyada var olduğuna inandığı cenneti kurmak için savaşa çağırır.

Dini tamamen yadsıyan bakış açısına rağmen Marksist ideoloji, tıpkı takipçisi PKK'nın yaptığı gibi zamanla farklı söylemler geliştirmiş, ilk Hıristiyanlığın sosyalizme örtüşen yanlarını açıklamaya çalışmış¹⁷, Bolşevik devriminden sonra Sovyetler Birliği'nde Ortodoksluğa ayrıcalıklı bir yer tanımış¹⁸, Latin ve Orta Amerika'daki sosyalist devrimlerde rahip, rahibe ve piskoposlarla kol kola hareket etmiştir.¹⁹

Marksist PKK'nın lideri Öcalan'a göre İslamiyet, Kürtlerde milli inkârı destekleyen rolünü başta Kürt işbirlikçi tabakasının eliyle oynamıştır.²⁰ Sünni Kürtlük, Öcalan'ın tabiriyle aslında “yenilmiş ve ihanet etmiş” Kürtlüktür.²¹ Öcalan'a benzer şekilde Beşikçi²² ve Kalman²³ gibi Kürtçü ideologlar da Müslümanlığın; Türkler, Araplar ve Farsların lehine, Kürtlerin ise aleyhine olduğu düşüncesindedir.

İnkârdan Oportünizme Din Siyasetinde Kurumsallaşma

Kürtlerin din değiştirmeleri mümkün olmadığına göre, İslam'ın Kürt kimliği lehine işleme için çareler bulunmalıdır. PKK, kuruluşundan kısa süre sonra sosyolojik bir gerçeklik olarak dinin toplumsal bütünleşmeye olan katkısının farkına varmış, kullanıldığı zaman kitleleri ne kadar kolay yönlendirebileceğini görmüştür. Daha 1980'li yılların ortalarında *Serxwebun* dergisinde aksakallı

¹⁷ Michael Löwy, *Marksizm ve Din*, Belge Yayınları, İstanbul 1996; Jacques Ellul, *sa ve Marx, İncil'den İdeolojiye*, Çev. Ali Toprak, Karşı Yayınları, İstanbul 2010.

¹⁸ Sevinç Alkan Özcan, *Rusya ve Polonya'da Din, Kimlik, Siyaset*, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

¹⁹ Löwy, 1996.

²⁰ Abdullah Öcalan, *Sömürgeci Cumhuriyet Kirlî ve Suçludur*, Weşanen Serxwebun Yayınları, Köln, 1995, ss. 15-17.

²¹ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, E-Kitap Yayınları, 2004, s.309.

²² İsmail Beşikçi, *Kürt Aydını Üzerine Düşünceler*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara 1991, s.41.

²³ M. Kalman, *Osmanlı-Kürt İlişkileri ve Sömürgecilik*, Med Yayıncılık, İstanbul 1994, ss. 20-21.

din adamları ile doğruluğu şüpheli röportajlar yapılır.²⁴ Öcalan da, camiler bir propaganda merkezi olarak kullanıldığında cami ihtilallerini yapmanın mümkün olduğunu söyler: “Girilir içine, önceden hazırlanmış hutbeler okunur ve "din yolu da, Allah yolu da budur" deyip kitle, faşist sömürgeciliğin üzerine yürütülür”.²⁵

Öcalan, Marksist ateizmin örgütsel pragmatizme uymadığını kesin olarak fark ettiği 1989 yılından sonra, 2’nci Konferans ve 4’üncü Kongre ile birlikte mevcut değerler sistemi ve bu sistemin çatısı olan İslam inancını araçsallaştırmıştır. PKK, 4’üncü kongrede alınan kararla 1991 yılında Abdurrahman Dürre başkanlığında daha sonra KİH/HİK (Kürdistan İslami Hareketi-Hareketa İslamiya Kürdistan) adını alacak olan YDK (Yekitiya Dindarane Kurdistan-Kürdistan Dindarlar Birliği)- adında bir yan örgüt kurmuştur.²⁶ Bu örgütten başka Avrupa’da ERNK’ya bağlı olmak üzere 7 Kasım 1992’de Kürdistan Aleviler Birliği (Yekitiya Aleviyen Kurdistan), 1 Ağustos 1993’te Kürdistan Ezidiler Birliği (Yekitiya Ezidiyen Kurdistan) ve Kürdistan Asuri-Süryaniler Birliği adında üç dini örgüt daha kurulur.

2004 yılında KİH’in feshedilmesinden sonra yeni bir tüzükle Kürdistan İslam Toplumu (Civaka İslamiya Kürdistan-CİK) adlı bir dernek kurulur. Bir önceki kongrede kabul edilen 24’üncü madde tüzükten çıkarılarak CİK’in Yek-Kom (Yekitiya Komalen Kurd Li Elmanya-Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu) derneklerine bağlı olarak çalışması karara bağlanır ve başına diyanetten emekli, Dortmund Cami İmamı Mele Şafi getirilir.²⁷

22 Temmuz 2007 seçimlerinin sonuçları Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde de tahmin edilemeyecek gibi değildir. Bunu öngören Öcalan tarafından, KCK yapılanması ve 2007 Ekim’inde DTK oluşturulmuştur. KCK yapılanması Siyasi Alan Merkezi altında Azınlıklar ve İnanç Grupları Komitesi

²⁴ Serxwebun, “Yurtsever Bir Cami İmamıyla Yapılan Röportaj”, *Serxwebun Dergisi*, Köln, Şubat 1985, S.38, ss. 4; “Abdullah Öcalan Yoldaşa Uzanan Eller Kırılacak ve Zafer Kürdistan Halkının Olacaktır”, *Serxwebun Dergisi*, Köln, Ocak 1989, S.85, ss.8,9,27; “Birlik ve Güçlü Bir Ordu İçin Hepimiz Çalışmalıyız”, *Serxwebun Dergisi*, Köln, Nisan 1986, S.52, ss.1,4,5,23.

²⁵ Abdullah Öcalan, “Cephe ve İttifaklar Sorunu Üzerine”, *Serxwebun Dergisi*, Ekim 1990, S.106, Köln 1990, s.13.

²⁶ Kurubaş, II. 106; İsmet Siverekli, *Kürdistan’da Siyasal İslam*, Peri Yayınları, İstanbul 2008, s.130.

²⁷ Siverekli, s.135.

bulunmaktadır. KCK çatısı altında her alanda sivil toplulaşmayı birincil vazife gören örgütsel anlayış, 12 Mart 2007 tarihinde Diyarbakır İl Dernekler Müdürlüğünün onayıyla Din Adamları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (DİAY-DER)'nin, 2011 yılında ise Ankara merkezli kurulan Anadolu Din Adamları Derneği (ADA-DER)'nin kuruluşunu tetikler.

Dine karşı konumlanmasını 1978 yılında durduğu noktadan çok ilerilere taşımış olan PKK, Nisan 2011-Mayıs 2013 tarihleri arasında hayata geçirilen sivil Cuma Namazları eylemi başta olmak üzere, sivil itaatsizliği mütebedeyin hedef kitlesine yaymak amacıyla ibadeti kullanmıştır.

Örgütün dini pragmatizminde, 2007 yılından sonra yeni ve daha büyük bir yönelim ortaya çıkmıştır. KCK teşkilatlanmasıyla görünür hâle gelen bu yönelim, ulus tahayyülünde Kürt kimliğinin sosyolojik yeniden inşasını ve Zerdüşizm olarak zaten belirlenmiş olan kök din algısının yanına bir sivil din tasarımıyla yeni “Kürdi” değerler bütünü'nün konulma ameliyesini kapsar. Belirlenen mutlak öteki Türk kimliğiyle en güçlü bağları içeren mevcut değerler sistemi yerine yeni bir değerler manzumesinin tarifi yapılır. Apocu demokratik ekolojik toplum tasavvuru öncelikle, geçmiş tüm sosyal bağlarından koparılarak KCK çatısı altında yeniden kolektif olarak kimliklenen bireyin inşasını öngörür. Köylü, feodal, aşiretli ve dindar birey, önce bütün bu toplumsal kimliklerinden sıyrılarak sıfırlanacak, sonra tamamı Kürt ulus inşası için aynı değerleri pompalayan birden fazla dernek ve STK üyeliğiyle yeni giysiler içerisinde sözde özgür bireye dönüştürülecektir. Yeni birey, inşa edilecek Kürt ulusunun yetkin kimlik savaşıdır. Demokratik ekolojik toplum ise bu yeni özgür bireylerden oluşacaktır. Bunun için 2007 yılından itibaren yeni bir değerler sistemi, yeni birey ve toplumla birlikte bir “sivil din” inşası öngörülmüştür. Hatta 1990'dan beri devam eden Kürt ulus inşasının, 2007 yılından sonra profesyonelleşen bir sivil din inşası olduğunu söylemek mümkündür.

Kürtçü hareket, 2000'li yılların başından itibaren Öcalan'ın ulus inşasıyla birlikte tasarladığı milli ve militan din inşasında, Spinoza, Hobbes ve Rousseau çizgisini takip ederek Bellah'a ulaşır. Öcalan, aslında kimin neye inandığını umursamaz. Asıl hayalini kurduğu, ulus inşasını hızlandıracak ortak bir “Kürdi değerler bütünü”nden ibaret olan ikinci bir “yarı-din”, ABD'nin kendi toplumsal çatlaklarına merhem olmak üzere Bellah'a sipariş ettiğine benzer ısmarlama bir “sivil din” inşasıdır.

Örgütsel söylem de İslam dininin bölge halklarının gelişim düzeyine bağlı olarak yeniden gözden geçirilmesi ve demokratikleştirilmesini temel bir zorunluluk olarak görür.²⁸ Bunun için dinin bir Rönesansa ve reforma tabi tutulması gerektiğini belirtir.²⁹ Bu şekilde ortaya çıkarılacak dinin peygamberi ise, ulus kurucu ve kurtarıcı olarak kaçınılmaz biçimde Öcalan'dır.

Tasarlanan Kürt Sivil Dininin Peygamberi: Abdullah Öcalan

Örgüt kadroları tarafından diğer tüm liderlerden farklı olarak ismi telaffuz edil-e-meyen ve “önderlik”, “Kürt Halk Önderi” nitelendirmeleriyle kutsallaştırılan Öcalan, PKK'nın uzun soluklu ulus inşa ameliyesinde tasarladığı kurucu liderdir. Peygamberlerle analogi yapma, Öcalan söyleminde çok sık karşılaşılan bir durumdur.³⁰ Bu kadar sık söylendiği için örgüt elemanları da önderliğin “hicretini” açıklamaya çabalamışlardır.³¹ Hatta 2000 yılının 2-23 Ocak tarihleri arasında icra edilen 7'nci Olağanüstü Kongre, “Ulusal Önderlik Üzerine Karar” başlığıyla bir karar olarak peygamberliği “*Ulusal Önderimiz Başkan Apo, peygamberliğe daha yakın bir çizgi ve tarzın sahibidir ve bu noktada diğer önderliklerden ayrılmaktadır.*” sözleriyle onaylar.³²

Bu haliyle PKK, doğduğu evin toprağının yenerek eşliğinin öpüldüğü Abdullah Öcalan'ın şahsiyetinde temsil edilen bir salt dini grup görüntüsündedir. Kuruluşundan çok kısa bir süre sonra bu görüntüye sahip olan PKK tarikatının, halife atamayan ve asla da atamayacak olan tek şeyhi Öcalan, müritleri ise cemaate katma değerleri oranında mensup-milis-sempatizan çizgisindeki herkestir.

²⁸ Serxwebun, “Ulusal Gelişimi Yaratacak Olan Demokratik Gelişimdir.”, *Serxwebun Dergisi*, Köln Ağustos 2000, S.224, s. 7.

²⁹ Serxwebun, “Artık Halkların Konuşma Zamanıdır”, *Serxwebun Dergisi*, Köln Mart 2003, S.255, s. 4.

³⁰ Öcalan, II. 193-195, 242-245, 267-269, 346, 357, 358, 365, 366, 377-381, 428, 429.

³¹ Serxwebun, “Önderlik Gerçeği ve Uygulama Esasları -3-”, *Serxwebun Dergisi*, Köln Ağustos 1994, S.152, s. 19; “26 Yıllık Şanlı Mücadelesiyle Ulusal Diriliş Dönemini Başarıyla Tamamlayan PKK, 27. Mücadele Yılında Yeniden Kurularak Kürt Halkının Demokratik Özgür Yaşamını İnşa Etmeyi Başaracaktır.”, *Serxwebun Dergisi*, Köln Kasım 2004, S.275, s. 31.

³² “PKK 7. Olağanüstü Kongresi'nde Alınan Ulusal Önderlik Üzerine Karar”, *Serxwebun Dergisi*, Köln Şubat 2000, S.218, s. 22-24.

Kürt Ulus İnşasının Mitolojik Arka Planı: Zerdüştizm

Ulusal kimliğin inşa sürecinde kimlik siyasetçisi tarafından dil, ideoloji, din, tarih gibi birtakım alanlarda çeşitli metotlar kullanılır. Benzerlerinden oldukça farklı ve zor bir ulus inşa sürecine soyunmuş olan PKK, bu sürecin eksik yönü olan mitolojik temeli, iki yönlü Zerdüştizm propagandasıyla aşmaya çalışmıştır. İlk olarak birbirinden kopuk köken bilgilerine sahip olan kitleleri ortak bir atalar dini inancıyla tarihte birleştirmek amaçlanmıştır. Böylece tarihsel olarak birleşmesi sağlanan yığınların, gelecekte birlik olma azim ve kararlılıkları oluşturulacaktır. İkinci olarak, tanımlanmış öteki olan Türk kimliğinden ayrışmanın ilk adımını, hedef kitleye pompalanacak Zerdüştizm bilgisiyle atılmak istenir. Son olarak, bugün çatışması gereken kimliklerin mitolojik köken bilgileri de çatıştırılmaya çalışılır. Öcalan'ın açıklamalarında, Şamanizm, ataerkil ve yıkıcı olmakla yerin dibine geçirilirken³³, Zerdüştizm anaerkil, üretken, paylaşımcılığı, doğaya saygıyı ve ekolojik toplumsal yapıyı önceleyen bir din olmakla sürekli göklerle çıkarılır.³⁴

Tahayyülden Gerçeğe Kürt Ulus İnşasının Tarihsel Fırsatı: İŞİD

Afganistan'da Ebu Musab Zerkavi tarafından kurulduktan sonra Irak'a geçen İŞİD'in ilk ismi Cemaat el-Tevhid vel-Cihad'tır. Ekim 2004'te "Tanzim Kaidat el-Cihad fi Bilad el-Rafidayn" ismini almasına rağmen "Irak El Kaidesi" olarak tanınmıştır. 2006 yılı Ocak ayında bazı gruplarla birleşerek "Mücahidin Şura Konseyi", Ekim ayında ise "Irak İslam Devleti" adını, Suriye'de varlık göstermeye başladıktan sonra 2013 Nisan'ında ise İŞİD ismini almış, Musul'u işgalinden sonra 2014 Haziran ayı sonunda Hilafet ilan etmesi ile ismi "İslam Devleti" olarak son şeklini bulmuştur.³⁵

Musul ve Sincar'da sağladığı fırsatlar göz önüne alındığında İŞİD, ulus inşa sürecinde Kürt kimlik siyasetçilerinin yakaladığı en büyük fırsattır. PKK liderlerinden Karasu da, Kobane ve İŞİD sayesinde dört parçanın bir bütün haline geldiğini belirterek İŞİD'in Kürt ulus inşa sürecindeki etkisi konusunda

³³ Öcalan, I. 82; 2004, ss. 22,23.

³⁴ Öcalan, 2004, s. 295; *İdeolojik Kimlik*, y.y.y.: Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, 2007, s. 151.

³⁵ Sandıklı, s. 1, 16, 32;

http://tr.wikipedia.org/wiki/Irak_ve_%C5%9Eam_%C4%B0slam_Devleti, (05 Aralık 2014, 02:00).

ileri sürdüğümüz tezi doğrular (2014:3). IŞİD tehdidiyle birlikte kolektif hareket bilinci olmayan, en az dört farklı dil, birçok lehçe grubu ve birbirinden son derece farklı çok sayıda dini inanca sahip olan Kürt kimlikli toplulukları birleştirme gayretleri hız kazanmıştır. Öyle ki dört ayrı ülkedeki Kürtlerin ortak ordu yapılmasına gitmelerinin gerekliliği³⁶, hatta Türkiye'nin PKK'ya silah yardımı yapması gerektiği bile dile getirilmiştir³⁷.

Son tahlilde IŞİD gibi gerçek görünümlü bir tehdidin ve ortak düşmanın varlığı; Kürtlerin toplumsal algısında hukuki sınırları aşan “duygusal” bir ortak vatan imgelemi ve kolektif kimliğin oluşmasına vesile olmuş, PKK'ya meşruiyet kazandırmıştır.

Sonuç

XIX. yy. ikinci yarısından cumhuriyete uzanan çizgide devlet, sürekli merkezleşmeye çalışırken, toplumsal dinamikleri yeterince dikkate al-a-mayan bir tavırla bireye ulaşmayı bir türlü başaramamıştır. Yasal düzenlemeler her ne kadar birey odaklı planlanmış olsa da, uygulayıcıların vatandaş-devlet ilişkisinde sürekli toplumsal araçlara yaslanması, mirleri aşiret reislerine, reisleri şeyhlere, tamamını ise daha modern feodal beylere, kanaat önderlerine ve politik aktörlere dönüştürmüştür.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Oğuz, Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nda Babai, Osmanlı İmparatorluğunda Celali İsyanları gibi kalkışmalar, Türk toplumsal tarihinde ne yazık ki kronikleşmiş merkez-çevre dikotomisinin dışı vurumudur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de ilk 15 yılındaki bireysel ve toplumsal aydınlanma odaklı merkezleşme çabasını uzun süre devam ettirememiş, devlet mekanizmasının bir kısım patolojik kodlarına geri dönüşü, ülkenin bir bölümünde sürekli periferide kalmanın ezikliğini yaşayan kitlelerin, ayrılıkçı bir rüzgârın etkisine kapılmasını kolaylaştırmıştır. Devletin feodal elit vasıtasıyla rabıta kurmaya çalıştığı birey, kullandıkça büyüyen aristokrasi yüzünden çevrede kalmaya devam etmiştir.

³⁶ Demirtaş IŞİD'e karşı Kürt ordusu önerdi, 02 Eylül 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27127513.asp>, (02 Eylül 2014, 21:15).

³⁷ Türkiye PKK'ya silah yardımı yapsın, 03 Eylül 2014, <http://www.odatv.com/n.php?n=turkiye-pkkya-silah-yardimi-yapsin-0309141200>, (03 Eylül 2014, 18:00).

1978'de gündemi meşgul etmeye başlayan PKK ise, Marksist söylemin kendisini izole ve “Tanrısız bir aşirete” dönüştürdüğünü fark etmiş, devletin uygulamadaki arazlarını ve dini de kullanarak, kırk yıl gibi yasa dışı bir örgüt için çok uzun, kolektif kimlik inşası için çok kısa bir sürede, yola çıkarken tahayyül ettiklerine yaklaşmıştır.

Nihai olarak geldiği noktada PKK, yıllarca savaş açarak Kürt milliyetçiliğinin “Truva Atı” olarak gördüğü dinsel alandaki pragmatizminde, örgüt elemanlarını sahabilere benzetecek, en iyi Müslümanlığın kendileri tarafından yaşandığını iddia edecek kadar ileri gitmiştir. Tüm feodal-kurumsal güçlere karşı çıktığı düşüncesiyle örgüte katılan birey, orada her şeyi kapsayan mitolojik bir Tanrı-kralla karşılaşır. Kendisine sonsuz itaatte kusur eden her kulunu yiyerek büyüyen bir Dahhak, sorgulayan her meleğini ise sahte cennetinden atarak şeytan ilan eden bir Hasan Sabbah...

Kürt milliyetçiliği bazı önemli farklılıklarla birlikte Türk milliyetçiliğinin ayak izlerine basmaya çalışır. Osmanlının son dönemlerinde tartışılmaya başlanan Türk milliyetçiliğinde, bir “*milli kimlik inşası*” söz konusudur. Türk milliyetçiliği, cumhuriyet Türkiye’sindeki milletleşme çabalarında açıkça görüleceği gibi, köklerini *yeniden keşfeder*. Oysa Kürt milliyetçiliğinde Türk öncülünün aksine, kimliğin değil daha çok “*milletin inşası*” söz konusudur. Türk milliyetçiliği, Türk Milli Kimliğinin inşasına (National Identity Building) yönelerek var olan kültür, mitoloji ve tarihsel köken bilgisini yeniden keşfederken, Kürt milliyetçiliği bölgede yaşamış onlarca kültürün ortak hazinesini mezcederek millet inşasına (Nation Building) girer. En nihayetinde Kürt milliyetçiliğinin temel amacı “hayal edilmiş” bir milleti ete kemiğe büründürmek, yoktan var etmek, Türk milliyetçiliğinininki ise unutulmuş bir kimliğin kolektif hafızayı zorlayarak “hatırlanmasını” sağlamaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar;

AKYOL Mustafa, (2014), *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, İstanbul, Doğan Kitap.

ALKAN ÖZCAN Sevinç, (2012), *Rusya ve Polonya’da Din, Kimlik, Siyaset*, İstanbul, Küre Yayınları.

BABUŞ Fikret, (2006), *Osmanlı’dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*, İstanbul, Ozan Yayıncılık.

BESİKÇİ İsmail, (1991), *Kürt Aydını Üzerine Düşünceler*, Ankara, Yurt Kitap-Yayın.

- BOİS Thomas, (2008), “Kürtler ve Yurtları”, *Kürt Milliyetçiliği*, Çev. E. Karahan-H.Akkuş-N.Uğurlu, İstanbul, Örgün Yayınevi, ss.81-207.
- BRUİNESSEN Martin Van, (2013a), *Ağa, Şeyh, Devlet*, Çev. Banu Yalkut, İstanbul, İletişim Yayınları.
- BRUİNESSEN Martin Van, (2013b), “Gerilla Savaşı ve Siyasi Cinayet Arasında: Kürdistan İşçi Partisi” *Kürdistan Üzerine Yazılar*, Çev. Halil Turansal, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 313-327.
- BULUT Faik, (2009), *Dar Üçgende Üç İsyân*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- CEVİZCİ Ahmet, (2010), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık.
- ÇİÇEK Hikmet, (2000), *Hangi Hizbullah*, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- ELLUL Jacques, (2010), *İsa ve Marx, İncil’den İdeolojiye*, Çev. Ali Toprak, İstanbul, Karşı Yayınları.
- KALMAN M., (1994), *Osmanlı-Kürt İlişkileri ve Sömürgecilik*, İstanbul, Med Yayıncılık.
- KURUBAŞ Erol, (2004a), *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye Sevr-Lozan Sürecinden 1950'lere*, Cilt: 1, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- KURUBAŞ Erol, (2004b), *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye 1960'lardan 2000'lere*, Cilt: 2, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- KUTLAY Naci, (2012), *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci*, Ankara, Dipnot Yayınları.
- LÖWY Michael, (1996), *Marksizm ve Din*, İstanbul, Belge Yayınları.
- ÖCALAN Abdullah, (1995), *Sömürgeci Cumhuriyet Kirli ve Suçludur*, Köln, Weşanen Serxwebun Yayınları.
- ÖCALAN Abdullah, (2001a), *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, AİHM Savunmaları*, Cilt:I, Köln, Mezopotamya Yayınları.
- ÖCALAN Abdullah, (2001b), *Sümer Rahip Devletinden Demokratik Uygarlığa, AİHM Savunmaları*, Cilt:II, Köln, Mezopotamya Yayınları.
- ÖCALAN Abdullah, (2004), *Bir Halkı Savunmak*, E-Kitap Yayınları.
- ÖCALAN Abdullah, (2007), *İdeolojik Kimlik*, y.y.y.: Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları.
- ÖZCAN Mehmet, (2012), *Terörün Matruşkası KCK*, İstanbul, Hayat Yayınları.
- PERİNÇEK Doğu, (2013), *Türkiye Solu ve PKK*, İstanbul, Kaynak Yayınları.
- SANDIKLI Atilla, (2015), *Terörün Geldiği Yeni Boyut: İŞİD Örneği*, İstanbul, BİLGESAM Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No:67.
- SİVEREKLİ İsmet, (2008), *Kürdistan'da Siyasal İslam*, İstanbul, Peri Yayınları.
- TAN Altan, (2013), *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, İstanbul, Timaş Yayınları.

Makaleler;

- KARASU Mustafa, (2014), *Kobanê Direniş, Özgürlük, Demokrasi ve Sosyalizm Mücadelesinde Yeni Bir Dönem Başlatmıştır*, Serxwebun Dergisi, Ekim 2014, S.394, ss.2-4, Köln.
- ÖCALAN Abdullah, (1990), “*Cephe ve İttifaklar Sorunu Üzerine*”, Serxwebun Dergisi, Ekim 1990, S.106, ss.11-15, Köln.
- SERXWEBUN, (1985), “*Yurtsever Bir Cami İmamıyla Yapılan Röportaj*”, Serxwebun Dergisi, Şubat 1985, S.38, ss.4, Köln.
- SERXWEBUN, (1986), “*Birlik ve Güçlü Bir Ordu İçin Hepimiz Çalışmalıyız*”, Serxwebun Dergisi, Nisan 1986, S.52, ss.1,4,5,23, Köln.
- SERXWEBUN, (1989), “*Abdullah Öcalan Yoldaşa Uzanan Eller Kırılacak ve Zafer Kürdistan Halkının Olacaktır*”, Serxwebun Dergisi, Ocak 1989, S.85, ss.8,9,27, Köln.
- SERXWEBUN, (1994), “*Önderlik Gerçeği ve Uygulama Esasları -3-*”, Serxwebun Dergisi, Ağustos 1994, S.152, ss.19,20, Köln.
- SERXWEBUN, (2000), “*PKK 7. Olağanüstü Kongresi’nde Alınan Ulusal Önderlik Üzerine Karar*”, Serxwebun Dergisi, Şubat 2000, S.218, ss.22-24, Köln.
- SERXWEBUN, (2000), “*Ulusal Gelişimi Yaratacak Olan Demokratik Gelişimdir.*”, Serxwebun Dergisi, Ağustos 2000, S.224, ss.6-9, Köln.
- SERXWEBUN, (2003), “*Artık Halkların Konuşma Zamanıdır*”, Serxwebun Dergisi, Mart 2003, S.255, ss.2-5, Köln.
- SERXWEBUN, (2004), “*26 Yıllık Şanlı Mücadelesiyle Ulusal Diriliş Dönemini Başarıyla Tamamlayan PKK, 27. Mücadele Yılında Yeniden Kurularak Kürt Halkının Demokratik Özgür Yaşamını İnşa Etmeyi Başaracaktır.*”, Serxwebun Dergisi, Kasım 2004, S.275, ss.22-24,31, Köln.
- SERXWEBUN, (2013), “*Hizbullah Saldırılarının Zamanlaması*”, Serxwebun Dergisi, Kasım 2013, S.383, ss.2-4, Köln.

İnternet Kaynakları;

tr.wikipedia.org

www.hurriyet.com.tr

www.odatv.com